

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาต่าง เช่น ปัญหาทางสังคม และระบบเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ระบบการเมืองที่ไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประชาชนอย่างยิ่ง ตลอดจนปัญหาที่คุกคามความมั่นคงของประเทศ ดังสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ที่ดูเหมือนจะยืดเยื้อไปอีกนาน นับว่าเป็นภัยคุกคามที่ทำให้ประชาชนและข้าราชการในพื้นที่เกิดความวิตกกังวล ความหวาดระแวง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเครียดตามมา Miller และคณะ (1993) ได้กล่าวว่า สาเหตุของความเครียดสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) สาเหตุภายใน ความเครียดที่เกิดจากสาเหตุหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มาจากตัวบุคคล 2) สาเหตุภายนอก เป็นปัจจัยต่าง ๆ นอกตัวบุคคลที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดความเครียด เช่น ภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือภัยจากธรรมชาติ ดังนั้นเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับว่าเป็นสาเหตุภายนอกประการหนึ่งที่สามารถทำให้ประชาชนและข้าราชการในพื้นที่เกิดความเครียดได้

เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมา จากรายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังการบาดเจ็บจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Violence-related Injury Surveillance - VIS) ตั้งแต่ มกราคม 2547 ถึง สิงหาคม 2550 พบว่ามีกรก่อเหตุความไม่สงบรวม 8,521 กว่าครึ่ง มีผู้บาดเจ็บ 6,037 ราย เสียชีวิต 2,027 ราย สถานีอนามัยถูกเผา วางเพลิง 11 แห่ง วางระเบิด 1 แห่ง (<http://medipe.psu.ac.th/~vorasith/SouthPeace/security/resource/workshop4/healthcenter.pdf>) มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเสียชีวิตและถูกทำร้ายบาดเจ็บจำนวนไม่น้อย ความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของผู้ประกอบวิชาชีพสาขาต่าง ๆ นับเป็นความสูญเสียทรัพยากรบุคคลครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศที่ไม่มีวันหวนคืน จากเหตุการณ์ดังกล่าวมีผลต่อการสาธารณสุขในพื้นที่สามจังหวัดกว้างไกลมาก นับตั้งแต่วันที่ 8 มกราคม 2547 เป็นต้นมาจนถึง

ปัจจุบัน ได้มีสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบเริ่มจากเหตุการณ์การปล้นปืนของกองพันทหารพัฒนาในอำเภอเจาะไอร้องจังหวัดนราธิวาส การลอบเผาโรงเรียนและสถานที่ราชการ การฆ่าด้วยปืนและมีดอย่างอุกอาจ การลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ พระสงฆ์ และประชาชน การชุมนุมโจมตีกองกำลังของทางราชการ

รัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาคือความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) โดยมีนโยบายเฉพาะที่นำมาใช้ในแก้ไขปัญหาคือจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น การแก้ไขปัญหาคือความยากจน มีการแก้ไขปัญหาคือสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมให้สังคมไทยเรียนรู้การจัดการปัญหาด้วยสันติ สนับสนุนให้มีการจัดเวทีสาธารณะเพื่อสร้างความสมานฉันท์ พัฒนาและยกระดับระบบการศึกษา(เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2549) ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาคือความรุนแรงของสถานการณ์ไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีลักษณะการก่อเหตุร้ายประกอบด้วย 1)การประทุร้ายต่อชีวิตของข้าราชการพนักงานของรัฐ/เอกชน 2) การลอบวางระเบิด 3) วางเพลิง 4) การทำลายพืชสวนของราษฎร 5) การก่อวินาศกรรมเส้นทางคมนาคม 6) การลอบโจมตีเจ้าหน้าที่ขณะทำงาน (สุรชาติ บำรุงสุข และคณะ, 2549) บุคลากรสาธารณสุขก็เป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงสถานการณ์นี้ได้ จากรายงานสถานการณ์การเฝ้าระวังการบาดเจ็บจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Violence-related Injury Surveillance - VIS) ตั้งแต่ มกราคม 2547 ถึงธันวาคม 2550 มีบุคลากรสาธารณสุขเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบ 12 รายและบาดเจ็บ 23 ราย นอกจากนี้ มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งเป็นกำลังภาคประชาชนที่สำคัญ ถูกทำร้าย บาดเจ็บ 9 ราย เสียชีวิต 29 ราย (<http://medipe.psu.ac.th/~vorasith/SouthPeace/security/resource/workshop4/healthcenter.pdf>) บุคลากรสาธารณสุขต้องประสบกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หวาดระแวงมากขึ้น ไม่มีความไว้วางใจในตัวบุคคล รวมทั้งต้องระมัดระวังอันตรายจากวัตถุต้องสงสัย เช่น รถมอเตอร์ไซค์ กล่อง ระเบิด บุคคลแปลกหน้า เป็นต้น ซึ่งบุคคลที่เผชิญสภาพแวดล้อมเหล่านี้อาจมีการประเมินเหตุการณ์ต่าง ๆ และตัดสินใจจัดการกับความเครียดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและคุณภาพในการทำงานในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงอาจมีผลทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านอื่น ๆ ได้ตามปกติ ลักษณะการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขถูกปรับเปลี่ยนจากเดิมเป็นลักษณะเชิงรับมากกว่าเชิงรุก ทำให้กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ กิจกรรมการดูแลสุขภาพผู้ป่วยที่บ้าน และการป้องกันโรคติดต่อต่าง ๆ ลดลง ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้มีส่วนทางกับนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้มีการดำเนินงานด้านสุขภาพในเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ในขณะที่เดียวกันเหตุการณ์ความไม่สงบนี้ทำให้บุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในสถานอนามัยเกิดภาวะเครียด เพราะไม่สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ตามเป้าหมายของรัฐบาล

ได้ ประกอบกับยังต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตส่วนตัวในการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน หากบุคลากร
 สาธารณสุขเหล่านี้ไม่สามารถหาแนวทางจัดการกับความเครียดได้อย่างเหมาะสมก็นำไปสู่ปัญหา
 สุขภาพและภาวะทางจิตต่อไปได้

ปัญหาความเครียด เป็นปัญหาสุขภาพจิตที่ส่งผลต่อคนทุกเพศทุกวัย ก่อให้เกิดปัญหา
 สุขภาพต่าง ๆ ตามมาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ในรูปแบบของความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรมการ
 แสดงออกต่าง ๆ ตลอดจนส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันที่มี
 ภาวะการแข่งขันสูง ปัญหาทางสังคมและระบบเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน ตลอดจนระบบการเมืองที่
 ไม่มีเสถียรภาพ ตลอดจนความรู้สึกขาดความปลอดภัยทำให้ประชาชนเกิดความเครียดขึ้น จาก
 การศึกษาของ ธนู ชาติชนานนท์ และคณะ (2542) เรื่องภาวะเครียด กลไกการจัดการกับภาวะเครียด
 และความคิดฆ่าตัวตายของคนไทยในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ พบว่าประชากร กว่าร้อยละ 86 ได้รับ
 ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ร้อยละ 38.3 รู้สึกเครียดมากถึงมากที่สุด จากการศึกษา
 ความเครียดและภาวะซึมเศร้าของคนไทยในเขตสาธารณสุข 10 พบว่ามีความเครียดในระดับสูงถึง
 รุนแรง ร้อยละ 42.1 โดยความเครียดในระดับสูงมีแนวโน้มที่จะเกิดอาการซึมเศร้าในระดับสูงตาม
 ไปด้วย (สมชาย พลอยล้อมแสง, 2540) และ จากการสำรวจความเครียดของคนไทยปี พ.ศ. 2546
 ซึ่งดำเนินการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ 4 ภาคและกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วน
 ใหญ่มีความเครียดระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 58.7 รองลงมา มีความเครียดในระดับปานกลาง ร้อยละ
 33.2 และเครียดระดับมาก ร้อยละ 8.1 กรมสุขภาพจิตได้ทำการศึกษาระดับความเครียดของ
 ประชาชนในพื้นที่ที่เข้าร่วมดำเนินงานโครงการสร้างเสริมสุขภาพใจภาคประชาชน ใน 76 จังหวัด
 ทั่วประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2547 สุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2,727 ตัวอย่าง และในปี พ.ศ. 2548 จำนวน
 3,360 ตัวอย่าง พบว่า ประชาชนที่มีความเครียดสูงกว่าปกติร้อยละ 24.1 และ 27.2 ตามลำดับ ซึ่ง
 สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของคนไทยให้เกิดภาวะเครียด วิตกกังวล โรคจิต
 ซึมเศร้า และรุนแรงถึงขั้นฆ่าตัวตายในที่สุด (กรมสุขภาพจิต, 2550) จากการศึกษาของ สุวรรณิ
 เนตรศรีทอง และปฐมมาศ โชติบัณ (2547) ศึกษาผลกระทบในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ
 และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เกือบทั้งหมดมีความรู้สึกไม่ปลอดภัย
 ร้อยละ 97.7 เช่นเดียวกับการศึกษาของ อารีย์ อ่องสว่างและคณะ (2547) ศึกษาความเครียดและการ
 ปรับแก้ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต่อเหตุการณ์ไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ข้อแสดง
 ออกทางอารมณ์และจิตใจที่นำไปสู่ภาวะเครียดมากที่สุด คือ สภาพของเหตุการณ์ที่ทำให้เกิด
 ความรู้สึกว่าตนเองไม่ปลอดภัย มีความกังวลใจบุคคลในครอบครัวสูงกว่า ร้อยละ 88.9 มีผลกระทบ
 ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ร้อยละ 80.6 และจะมีปัญหาการขาดแคลนบุคลากรของสถาน
 บริการสูงสุด ร้อยละ 72.2

เมื่อเกิดความเครียดบุคคลจะพยายามจัดการความเครียดด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านความคิด การกระทำของบุคคล โดยวิธีการต่าง ๆ ที่จะจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นเพื่อลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา หลังจากที่บุคคลประเมินสถานการณ์แล้วว่าเป็นความเครียด บุคคลจะเลือกวิธีการหรือกลยุทธ์ต่างๆเพื่อจัดการกับความเครียด ซึ่งลาซารัสและโฟล์คแมน (Lazarus & Folkman, 1984) ได้กล่าวว่า การจัดการความเครียดสามารถจัดการได้ 2 แบบ 1) การจัดการแบบเน้นการแก้ปัญหา (problem-focused coping) เป็นความพยายามที่มุ่งกำหนดขอบเขตของปัญหา หาทางเลือกพิจารณาข้อดีและข้อบกพร่องของแต่ละทางเลือก แล้วจึงตัดสินใจเลือกทางเลือกและลงมือแก้ไข ปัญหาโดยการมุ่งที่ปัญหานั้นมีเป้าหมายที่สิ่งแวดล้อมรวมทั้งเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ให้ลดแรงกดดัน ประเมินสิ่งกีดขวาง และวิธีการดำเนินการให้สามารถแก้ไขปัญหา เช่น การยอมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นการแสวงหาข้อมูล การพยายามหาวิธีแก้ปัญหอย่างเหมาะสม รวมทั้งการเรียนรู้ทักษะและวิธีการใหม่ ๆ 2) การจัดการความเครียดแบบมุ่งลดอารมณ์ (Emotion-focus coping) การจัดการวิธีนี้เป็นกรกระทำให้รู้สึกว่าร้ายจากสถานการณ์นั้นลดลง รวมถึงการที่บุคคลนั้นได้นำเอากลไกการป้องกันทางจิต (Defense Mechanism) มาใช้ แต่ความจริงแล้วอันตรายนั้นไม่ได้ลดลงสถานการณ์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป ลาซารัสและโฟล์คแมน (Lazarus & Folkman, 1984) ยังได้กล่าวอีกว่า การจัดการความเครียดสามารถช่วยให้ระดับความเครียดในบุคคลลดลงได้ การจัดการกับความเครียดของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกันไปตามบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเกิดจากการอบรมเลี้ยงดู สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ภาวะของสุขภาพกายและจิตใจ ตลอดจนการมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ถ้ามีการจัดการที่ไม่เหมาะสม อาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสรีระวิทยาและด้านจิตใจ ทำให้บุคคลนั้นมีแบบแผนการคิด การรับรู้ และพฤติกรรมที่ผิดปกติไปย่อมพาไปสู่ความล้มเหลวในการปฏิบัติงานได้ แต่ถ้าบุคคลใดสามารถที่จะจัดการกับความเครียดให้อยู่ในขอบเขตที่ที่พอดีสามารถที่จะปรับตัวแก้ไขปัญหาได้ ก็จะมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีคุณค่า และมีความหวัง ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิต

ผู้ศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข รับผิดชอบในการดูแลสุขภาพของประชาชนในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งต้องเผชิญกับสถานการณ์ความไม่สงบดังกล่าว และพบว่าบุคลากรสาธารณสุขส่วนหนึ่งมีความหวาดระแวง มีความเครียดและความตึงเครียดกับเหตุการณ์ในบางช่วงที่มีโอกาสจะเกิดผลกระทบกับหน้าที่การงาน และที่สำคัญมีผลกระทบกับชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง จึงเป็นประเด็นทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะทำการศึกษาถึง ความเครียดและการจัดการความเครียด ของบุคลากรสาธารณสุขในสถานีนอนามัย จังหวัดนราธิวาส เพื่อจะนำ

ผลการศึกษาที่ได้ไปเป็นแนวทางการช่วยเหลือ และปรับปรุงรูปแบบในการทำงานในด้าน
สาธารณสุขในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม ต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับความเครียดของบุคลากรสาธารณสุขในสถานีนามัย จังหวัด
นราธิวาส
2. เพื่อศึกษาการจัดการความเครียดของบุคลากรสาธารณสุขในสถานีนามัย จังหวัด
นราธิวาส

คำถามการวิจัย

1. บุคลากรสาธารณสุขในสถานีนามัยจังหวัดนราธิวาส มีความเครียดอยู่ระดับใด
2. บุคลากรสาธารณสุขในสถานีนามัย จังหวัดนราธิวาส มีการจัดการความเครียด
อย่างไร

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive study) เพื่อศึกษาระดับ
ความเครียด และการจัดการความเครียดของบุคลากรสาธารณสุข ที่ปฏิบัติงานประจำสถานีนามัย
ต่อสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดนราธิวาส รวบรวมข้อมูลในเดือนกรกฎาคม 2551 โดยใช้
แบบสอบถามที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ความเครียด หมายถึง ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่าคุณถูกคุกคาม ก่อให้เกิดความไม่สบายใจ
กังวลสับสน วิตกกังวล เกิดความไม่สมดุล ซึ่งเป็นผลมาจากการที่บุคคลรับรู้หรือประเมินสิ่งที่ผ่าน
เข้ามาในประสบการณ์ของตนว่า เป็นสิ่งที่คุกคามร่างกายและจิตใจ ซึ่งประเมินได้จาก
แบบสอบถามที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

การจัดการกับความเครียด หมายถึง วิธีการต่างๆ ความคิดหรือการกระทำของ
บุคลากรสาธารณสุขในสถานีนามัยที่นำมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนด้านพฤติกรรม หรือ ความคิดเพื่อลด
ภาวะความเครียดที่เกิดขึ้น เพื่อให้บุคคลปรับสภาพร่างกาย อารมณ์ และจิตใจให้เกิดภาวะสมดุล ซึ่ง
แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การกระทำเพื่อมุ่งแก้ปัญหาโดยตรง กับการจัดการความเครียดเพื่อแก้ไข

อารมณ์ทำให้คนมีภาวะอ่อนคลาย ซึ่งประเมินได้จากแบบสอบถามที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดของลาซารัสและโฟล์คแมน (Lazarus & Folkman, 1984)

บุคลากรสาธารณสุข หมายถึง ข้าราชการ และลูกจ้างประจำ ที่ปฏิบัติงานประจำสถานีนอนามัย ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved